

העדים המוזמים עד שלא הוזמו בבית דין, והחתימו אותם על שטרי מכר שהם קונים מאחרים; ואם נפסול את העדים למפרע משעת עדותם, הרי יפסידו לקוחות אלו את

ולהבא הוא נפסול" הוא תקנת חכמים, דהיינו טעמיה דרבא: משום פסידא דלקוחות, שלא יפסידו הלקוחות שלא היו יודעים בפסלותם של

עג-א

אלא לומר, שאין מחייבים עדי שטר ב"כאשר זמם"; וב"קהלות יעקב" סנהדרין [הנדמ"ח סימן כ], תמה על זה, שהרי בר"ן מבואר בטעמו של בעל המאור, שהוא משום ש"אין לך בו אלא חידושו", והרי עיקר החידוש אינו במה שהם חייבים ב"כאשר זמם", אלא במה שהאמינה התורה את השניים יותר מן הראשונים, ואם דין זה אמור אף ביחס לעדות שבשטר אם כן ממילא צריכים הם לשלם "כאשר זמם" כי זה אינו חידוש; וראה מה שכתב ליישב שם].

ג. גדר החידוש:

כתב הרמב"ן בפירושו על התורה בפרשת עדים זוממין על הפסוק: "ודרשו השופטים היטב, והנה עד שקר העד" [דברים יט יח] "לא פירש הכתוב איך יודע שהוא עד שקר, כי בהיות הענין בשני עדים מעידים על הדבר, אפילו יבואו מאה ויחישו אותם, לא יתברר ששקר ענו, ועל כן באה הקבלה הנאמנה, ופירשה, כי ההזמה תהיה כשיאמרו "והלא ביום פלוני עמנו הייתם", והטעם מפני שהעדות הזו היא על גופם של עדים, והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך, שהרי יכולים הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש, או שחיללו את השבת".

וכן בטור [חור"מ סימן לח] כתב טעם זה, בטעם נאמנות עדותם של האחרונים, ותמהו המפרשים: הרי בסוגייתנו אמרו שחידוש הוא, ומן הדין לא היה צריך להאמין את האחרונים! וב"שיעורי רבי שמואל" למכות [סימן ג אות ג], הביא מדברי ה"לחם משנה" [עדות יח ב], שהבין בדעת הטור והרמב"ן, שהם סוברים

השני: אביי חולק וסובר שעדים זוממים אינו חידוש, כיון שאין מעידים בגוף המעשה אלא על העדים עצמן, [ובאות ג יבואר, שלדעת ה"לחם משנה" חלוקים בזה הראשונים].

וכתב שם להוכיח כפירוש שני, ממה שכתב הר"ן בחולין פרק גיד הנשה, לענין רוב בקבוע, שהיות וחידוש הוא, אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך, הרי מוכח שטעם אביי הוא משום שאין כאן חידוש, כי קיימא לן כאביי; ומטעם זה כתב שם, שהרמב"ם שכתב [עדות יח ג]: "וזו שהאמינה תורה עדות האחרונים על עדות הראשונים, גזירת הכתוב הוא", ומשמע שיש חידוש במה שהאמינה התורה את השניים על הראשונים, בהכרח שיחלוק על דברי הר"ן לענין קבוע.

והנה כתב בעל המאור [כתובות ח ב מדפי הרי"ף בסוף הדברים], שבעדים החתומים בשטר "אין הזמה לעולם לשלם ממון, אלא בעדות בעל פה"; וכתב הר"ן [כתובות יב ב מדפי הרי"ף] בפירוש טעמו, שהוא משום דסבר: עדים זוממין חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו, דהיינו בסתם עדות שהיא בעל פה; ואם כן מבואר מדברי הר"ן שלא כטעמו השני של ה"קובץ שעורים".

[ובעיקר דברי בעל המאור, כתב הש"ך [לח ב], שאין כוונתו לומר, שבעדות שבשטר שהוזמה, אין מתבטלת העדות הראשונה שבשטר, אלא שזה הוי כמו הכחשה של שנים כנגד שנים, וכמו שהוכיח שם מגמרא שעדות בשטר שהוזמה בטל השטר, ובהכרח שהעדות בטילה והעדים נפסלים, ואין כוונת בעל המאור

כספם, כי השטר שחתמו להם עדים אלו, אינו שטר כלל.⁽¹⁾

ומפרשינן: מאי בינייהו להלכה בין שני הטעמים בדעת רבא?

ד. יש בדין "עד זומם" חידוש על חידוש: הנה כשם ששנים מזימים את השנים כך הם מזימים את השלשה [כמבואר במשנה במכות ה ב], ויש בזה חידוש נוסף, שהרי אם יבואו שני עדים שיכחישו את המזימים ויאמרו שאמת דיברו העדים הניזומים, הרי לא יהיו הניזומים חייבים, כי למה תאמין למזימים יותר מאשר למאמתים, ואם כן אף שנים שבאים להזים את השלשה, הרי שלשתם מסייעים זה לזה שאכן היו שם, ואם כן עד שאתה מקבל כלפי כל אחד ואחד את עדות המזימים שאומרים "לא היו שם" יש לך לקבל את עדות השנים האחרים האומרים על השלישי שאכן היה במקום שאמר, ובוהו אי אתה יכול לומר את הגדר של הרמב"ן והטור, וראה "מגלת ספר" על התורה בפרשת שופטים שהאריך בזה.

1. א. כתבו התוספות בד"ה משום, שלכאורה היה נראה לומר שלא הכשירום חכמים אלא כשיש עדי מסירה, שבכך אנו יודעים שהעדות אמת היא, אבל בלי זה אין להכשיר עדים משום פסידא דלקוחות במקום שאפשר ששקר עדותם, אך כתבו דמהגמרא לא משמע כן, שלא אמר "איכא בינייהו" באופן זה.

ב. ונראה הן מדברי רש"י והן מדברי התוספות, ש"פסידא דלקוחות" היינו באופן שהוחתמו העדים הניזומים על שטר מכירה; והנה ודאי משמע, שעל אופן זה — דהיינו שחתמו העדים על שטר מכירה — בזה נחלקו שתי הלשונות מאיזה טעם הוא כשר, שלפי הטעם הראשון הוא משום חידוש, ואילו לפי הטעם השני הוא משום "פסידא דלקוחות".

אך הנה כתבו התוספות לעיל בעמוד ב [הובא שם בהערה 8 אות א], שלשיטת רב חסדא

בדעת אביי שעדים זוממים אינו חידוש, ולכן חולק הוא על רבא, והרי קיימא לן כאביי, ומכח זה עשה מחלוקת בין הרמב"ן והטור לרמב"ם, כי מדברי הרמב"ם — שכתב: [עדות יח ג]: "וזה שהאמינה תורה עדות האחרונים על עדות הראשונים, גזירת הכתוב הוא" — מבואר שהוא סובר אף לדעת אביי שחידוש הוא.

אך הגר"ש כתב שאין כאן מחלוקת, כי אין כוונתם לומר שסברא גמורה היא ואין צריך לחידוש מיוחד, אלא באים הם לומר גדר בדין זה, [וכאשר כן נראה מלשון "החינוך" מצוה תקכד שכתב טעם זה בשם "הגיד לי אחד מן החכמים קצת טענה ברבר"], והיינו, שחשבתם תורה כמעידים על גופן של עדים, ועשאתם לעדים הראשונים כבעלי דינים; ולפי זה אין מחלוקת כלל בין הרמב"ן והטור, לבין הרמב"ם; [והכותב ב"שיעורי רבי שמואל", הביא כן מלשון הריב"ש בסימן רסו שכתב: "דכיון שהמזימין מעידין בגופן של מזימין לומר "עמנו היו במקום פלוני, והתורה האמינתם, הרי הוא כאילו פסלו בגזלנות או בשאר פסול הגוף"], וראה עוד מקורות לדברי האחרונים בזה, ב"ספר המפתח".

ובסברא זו ביאר את דברי הרמב"ם [עדות יח ב], שבהזמה שלא בפני העדים המוזמים, לא רק שאינם נפסלים, אלא אף אין עדות השניים מתקבלת בתורת ודאי, אלא כהכחשה של תרי ותרי; ולכאורה הוא תמוה, כי הניחא לענין פסולם של העדים צריך שתהיה ההזמה בפניהם, אבל לענין ביטול העדות למה צריך בפניהם; אך לפי גדר זה בדין התורה מובן, שאף ביטול עדותם אינו אלא משום שהם כמעידים על העדים עצמם, ולכן צריך שיהיה עדות בפני הניזומין, כדי שתבטל עדותם.

ומפרשינן: כגון דאסהידו ביה תרי לחד, ותרי לחד, שאמרו שני עדים על אחד שהוא היה עמהם, ועוד שנים אחרים העידו על השני שהוא היה עמהם.⁽²⁾

אי נמי: כגון דפסלינהו שני עדים לשנים אחרים בגולנותא, שמעידים עליהם באייר גגולו ממון בניסן – ובשני אופנים אלו יש נפקא מינה לדינא בין מלאחד.

אחד ואחד, וודאי שיש להאמין לשנים יותר מלאחד.

ג. וב"ד רמח" [בסנהדרין כו א], אינו גורס "תרי בחד ותרי בחד", אלא "תרי בחד" לבד, וכגון שהעיד עד אחד על חיוב ממון לחייב שכועה, והעידוהו שנים שעמהם היה, ופוסלים הם אותו.

ד. ורבינו תם בתוספות בסנהדרין כו א, גרס אף הוא: "דאסהידו ביה תרי בחד", ופירש: כגון שלא הוזם אלא האחד; ופירוש זה בפשוטו צריך ביאור, שהרי בהכרח צריך לומר שאינם מסייעים זה לזה, שאם מסייעים הם מה יועיל שהוזם רק האחד, ואם כוונתו באופן שאינם מסייעים זה לזה, אם כן אפילו הוזמו שניהם אין כאן אלא שנים כנגד אחד, וכאשר כתבו התוספות.

והמהרש"ל שם מפרש את דברי רבינו תם, שאין גורסים בגמרא: "אי נמי דפסלינהו בגולנותא", אלא: "דאסהידו ביה תרי בחד, ופסלינהו בגולנותא", כלומר: עד אחד הוזם והשני נפסל בגולנות, ונמצא שאין כאן חידוש, כי העד השני הרי נפסל בודאי, ואין כאן אלא תרי נגד חד; וכן נראה מדברי הרשב"א כאן, שהבין כן ברבינו תם; ואולם ה"תוספות שאנץ" וה"ר ישעיה [ב"שיטה מקובצת" כאן] הביאו דברי רבינו תם, ואינם מפרשים כן.

והמהרש"א מפרש שאף לדעת רבינו תם עיקר כוונת הגמרא היא, שאין האחד מסייע את השני, אלא שלפי גירסת התוספות: "דאסהידו ביה תרי בחד ותרי בחד", צריך ביאור למה לי שיעידו שנים אחרים על העד השני, והרי העדים הראשונים שהזימו את האחד יכולים הם להזים גם את השני, וזה מתוקן בגירסת רבינו תם, וראה

הפוסל עדים המכחישים זה את זה לכל עדות שבעולם, אם יעידו העדים הניזומים עדות להוציא ממון, וכגון שיחתמו על שטר מקח, בזה יודה רבא לפי הטעם הראשון שלמפרע הוא נפסל, ואם כן מה שכתב רש"י דפסידא דלקוחות הוא בשטר מכר, לא יתכן אלא לשיטת רב הונא, ולא לפי שיטת רב חסדא.

ג. עוד כתבו התוספות בד"ה אי, שיכולה היתה הגמרא לומר נפקא מינה, אם נפסלים הם למפרע לדיני נפשות או לאסור אשה לבעלה, ולענין גיטין קדושים ועדות החדוש, שלפי טעם "חידוש" אין לפוסלן למפרע, ואילו לפי הטעם "משום פסידא דלקוחות" פסולין הם למפרע לכל אלו, ומה שלא אמרה הגמרא ש"איכא בנייהו" לענין כל אלו, הוא משום שהגמרא דחקה את עצמה למצוא נפקא מינה לענין עדות ממון.

2. א. כן פירש רש"י; ואולם התוספות תמהו על פירוש זה, שהרי כלל הוא בדינו: "תרי כמאה", ושוב אין מעלה בכך שארבעה העידו כנגד השנים, [ועוד צריך ביאור, שהרי ממה נפשך: אם אין אתה אומר שנים כמאה, אם כן למה אמרו תרי בחד ותרי בחד, והיה לגמרא לומר: דאסהידו ביה ארבעה בתרי!].

ב. ולכן פירשו התוספות, שכוונת הגמרא לומר, ששני העדים המוזמים לא היו כת אחת ממש, אלא עד אחד ועוד אחד, כלומר: שלא היו מסייעים זה את זה, כי זה ראה מחלון אחד, וזה ראה מחלון אחר [והוא הנקרא: "עדות מיוחדת"], והיות שאין האחד מסייע לחבירו, אין כאן שנים כנגד שנים, אלא שנים כנגד כל

שני הטעמים שנאמרו בדעת רבא:

כי להך לישנא דאמרת: משום חידוש אינם נפסלים למפרע, אם כן בשני אופנים אלו הרי ליכא חידוש, (3) ונפסלים הם למפרע.

ואילו להך לישנא דאמרת: חכמים האמינום עד שעה שנתבררה פסלותם בבית דין, ומשום פסידא דלקוחות, הרי טעם זה איכא אף בשני אופנים אלו, ואינם נפסלים אלא משעה שהוזמו או שהעידו על פסלותם בפני בית דין.

אמר רבי ירמיה מדפתי:

מעשה היה ועבד רב פפי עובדא כוותיה

רבא, והכשיר את עדותם של העדים קודם שהוזמו.

רב אשי אמר: הלכתא כוותיה דאביי הסובר: למפרע הוא נפסל.

וכך מסיקה הגמרא: והלכתא כוותיה דאביי כשהוא חולק על רבא, בשש מחלוקות שסימנם: יע"ל קג"ב, (4) ומחלוקת זו אחת מהן היא, והיא הרמוזה באות ע"ן, דהיינו: "עד זומם".

מקשה הגמרא לדעת הסובר: "עד זומם למפרע הוא נפסל", מהא דתנן במשנתנו:

גנב על פי שנים, ומבח ומכר על פיהם, ונמצאו זוממין, הרי אלו משלמין את הכל.

עוד שם.

ה. בעיקר דברי התוספות, שאם אין השנים מסייעים זה את זה, אין זה חשוב כתרי ותרי, ראה לעיל בעמוד ב הערה 9, שלכאורה אין הדברים מוסכמים על כל הראשונים.

וראה עוד בליקוטי רבי עקיבא איגר הנדמ"ח, בשם תשובות מהר"ם יפה, שהביא נידון שבא לפני רבי עקיבא איגר, בסכין של שחיטה שבדקוהו קודם לשחיטה, והיו שני עדים אומרים שלא היה בו פגם, ושני עדים אחרים אומרים שהיה בו פגם, אלא שזה אומר במקום זה היה בו פגם, והשני אומר שבמקום אחר היה פגם, ודן רבי עקיבא איגר להכשיר את השחיטה, על פי התוספות שלפנינו, כי היות ואין עד אחד מסייע את חברו, ואילו שני העדים הרי מכחישים את כל אחד מהם, אם כן זה חשוב כתרי נגד חד, ולא כתרי ותרי.

3. ביאר ב"יד רמה" [סנהדרין כז א] את הטעם ששני עדים נאמנים לפסול שני עדים אחרים בגולנות: "דהא לאו לשקורי סהדותיהו דמסהדי

אאחריני קאתו, כי היכא דנימא תרי ותרי נינהו, אלא אסהודי קא מסהדי עליהו דעברו עבירה דמיפסלי עלה, ואפילו רבא מודה דמיפסלי למפרע משעת גזילה", ולא הוצרך הרמ"ה לטעם זה, אלא באופן ששני העדים הנפסלים מסייעים זה את זה לומר שלא גזלו, שאם לא כן, הרי אין כאן אלא תרי בחד, וכמבואר לעיל, שאפילו בעדים זוממים, אם אין הם מסייעים האחד את השני אין כאן "תרי ותרי", וכן מבואר גם ב"יד רמה" שם.

4. "יאוש שלא מדעת" אם יאוש הוא, בכבא מציעא כא ב.

"עד זומם" והיא המחלוקת שבסוגייתנו. "לחי העומד מאליו", אם כשר הוא להכשר מבו, בעירובין טו א. "קדושין שאין מסורין לביאה", אם קדושין הם, בקדושין נא א.

"גילוי דעתא בגיטא" בגיטין לד א. "מומר אוכל נבלות לתאבון" לענין פסול עדות, בסנהדרין כז א. ע"כ הערה.

שהוזמו על הגניבה, הרי הם כשרים לעדות הטביחה, ואם הוזמו אף עליה, הרי הם חייבים עליה ב"כאשר זמם".

אמרי בני הישיבה לדחות את הראיה:

הכא במשנתנו במאי עסקינן: בכגון שהוזמו על הטביחה תחילה קודם שהוזמו על הגניבה!

אמרי בני הישיבה לתמוה על התירוק:

והרי סוף סוף כי הדרי מיתזמי אנגיבה [לכשהוזמו לאחר הזמת הטביחה אף על הגניבה], הרי איגלאי מילתא למפרע, דכי אסחרו אטביחה פסולין הוּו [שבשעת עדות הטביחה פסולים היו], ואם תמצי לומר: עד זומם למפרע הוא נפסל, אמאי משלמי אטביחה, והרי נמצא שעדים פסולים העידו עליה, ואינם חייבים ב"כאשר זמם"? (6)

ומסיקה הגמרא לדחות את הראיה:

מאי לאו, האם לא כן שמשנתנו עוסקת, בכגון: שהעידו תחילה על הגניבה, ושוב חזרו והעידו על הטביחה, והוזמו תחילה על הגניבה, ושוב חזרו והוזמו על הטביחה. (5)

ואם אמנם כן, הרי יש להוכיח ממשנתנו ש"עד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל", שהרי:

ואי סלקא דעתך: "עד זומם למפרע — משעה שהעיד את עדות השקר — הוא נפסל", תיקשי:

הרי הני עדים, כיון דאיתזמו להו אנגיבה, איגלאי מילתא למפרע, דכי אסחרו אטביחה פסולין הוּו, כיון שהוזמו על הגניבה שהעידו קודם לטביחה, הרי התברר שבשעת עדות הטביחה כבר היו פסולים לעדות, ואם כן אמאי משלמין אטביחה שהעידו בפסלותם?!

אלא בהכרח שאין הם נפסלים אלא משעה שהוזמו, והיות והעידו על הטביחה קודם

והתוספות הקשו כן, ותירצו על פי המבואר לקמן עד ב שדין זה תלוי בנידון "הכחשה אם תחילת הזמה היא", ויש לומר שסוגייתנו סוברת "הכחשה תחילת הזמה היא"; [אלא שיש לעיין, שהרי רש"י בד"ה והלכתא כתב כן לפי סוגייתנו, שבהכרח הוזמו על הטביחה תחילה].

6. א. הסוגיא נתבארה לפי פשוטה, אלא שלפי זה היא צריכה ביאור:

מה עלתה על דעתם של בני הישיבה ליישב כפי שיישבו, בעוד אין בכך תשובה על הראיה כלל, וכפי שדחתה הגמרא? [ויתירה מזו תיקשי: לשם מה אמרה הגמרא בהוכחתה בתחילה: "מאי לאו שהעידו על הגניבה, וחזרו והעידו על הטביחה, והוזמו על הגניבה וחזרו

5. א. כתב הבעל המאור: "ולאו דוקא הוזמו וחזרו והוזמו, אלא לרווחא דמילתא", ראה שם; וראה לקמן בהערה 6.

ב. צריך ביאור: לפי מה שסברה הגמרא שהוזמו על הגניבה קודם שהוזמו על הטביחה, הלוא תיקשי: אף אם נאמר ש"עד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל", שהרי נתבאר ברש"י במשנה, שכשהוזמו עדי הגניבה "אפילו חזרו והוזמו אחרונים אחרי כן אין משלמין, שהרי בטלה עדותן כבר, והוכחשו, דכיון דלא גנב לא טבח", וכן כתב שם רש"י בד"ה משלמין לו את הכל, גבי כת אחת; וכן כתב רש"י בסוגיא זו עצמה בסוף ד"ה והלכתא; ונמצא, שאפילו אם העידו על הטביחה ואחר כך העידו על הגניבה, אין הם מתחייבים על הטביחה?!

דחייבינהו רחמנא תשלומין, אי אתברר, דמקמי דאסהידו לה לההיא סהדותא הוו פסולי מעיקרא, לא מחייבי בתשלומין; וראה ב"ספר המפתח", שכמה אחרונים ביארו בזה את הפסוק בפרשת עדים זוממין [דברים יט יח]: "והנה עד שקר העד" דמשמע: עד כשר שנשתקרה עדותו עכשיו.

ונסתפקו אחרונים בטעם דין זה [ראה "קובץ שעורים" אות מז], אם הטעם הוא משום שהוא גמר דין בטעות, וחשוב כאילו לא נגמר הדין על פיהם; או שדין הוא בעדים זוממים שלא חייבה התורה אלא עדים כשרים ולא עדים פסולים; [וראה לשון הראב"ד: "ועל עדים פסולים לא חיילא הזמה דעדותם לא כלום היא"; וראה עוד בתשובת רבי עקיבא איגר [קמא סימן קעט], שדן באריכות בספק שנסתפק חתנו, אם קיבל עליו אדם עד קרוב או פסול או שני פסולין והוזמו, אם חייבים בדין הזמה, כיון דאין שם עדות עליהם].

ג. ב"שיטה מקובצת" העיר ה"ר ישעיה: לפי המבואר בתוספות לעיל בעמוד ב, שלדעת רב חסדא "אף רבא מודה דלמפרע הוא נפסל לענין אפוקי ממונא, הוה מצי לאותובי מהא אף לרבא, דהכא לאפוקי ממונא"; פשטות כוונתו היא: הרי העדות על הגניבה להוציא ממון היא באה, ולענין זה פסולים הם אפילו לרב חסדא, וראה מה שכתב שם.

ולכאורה אפילו אם עדות הגניבה היתה עדות להחזיק ממון, סוף סוף הרי בית הדין בא להוציא מהעדים ממון, ושמא פסולים הם, ואינם חייבים ב"כאשר זמם"; ומזה יש להוכיח, כפירושו הראשון של ה"קובץ שיעורים" בטעם הדין שפסולים אינם חייבים, וכפי שכתב ב"קובץ שעורים" שם, נפקא מינה באופן זה בין שני הפירושים.

ד. ב"קובץ שעורים" אות נג הקשה בשם הגר"ח, למה קשה רק על אביי, והרי גם על רבא

והוזמו על הטביחה", והרי לשון זו אכן נותנת מקום לטעות, שאם נפרש את משנתנו בהזמת טביחה תחילה, כי אז אכן לא תהיה ראייה מכאן ש"מכאן ולהבא הוא נפסל", והרי אין הדבר כן וכפי שדחתה הגמרא, ולא היה לגמרא לומר, אלא: שהעידו על הגניבה וחזרו והעידו על הטביחה, ואילו ההזמה היתה מתי שהיתה בין לפני הזמת הגניבה, ובין לאחריה! וראה בהערה 5 בשם בעל המאור].

ויש לפרש: מתחילה, לא דנה הגמרא לפטור אותם על הטביחה משום שעדותם עדות של פסולי עדות היא, שאין חייבים עליה ב"כאשר זמם" אפילו אם נתקבלה עדותן בבית דין שלא ידעו בפסולם], אלא הוכחת הגמרא היתה: משום שבשעה שבאו להזימם על הטביחה, הרי נתבטלה כבר עדות הטביחה — על ידי הזמת עדות הגניבה, ובירור פסלותם למפרע — ואינה מחייבת את הגנב, כי היות נודע לבית הדין שעדותם עדות של פסולים היא, שוב אין בית הדין מקבל את עדותן, ונפטר הנידון מלשלם, וכל שבשעת הזמה שוב אין הם מחייבים את הנידון לשלם, אי אפשר לחייבם ב"כאשר זמם", וכאשר מוכח בעמוד ב בסוגיא ד"הכחשה תחילת הזמה".

ולפי סגנון הראיה, אכן דחתה הגמרא היטב: "כגון שהוזמו על הטביחה תחילה", ונמצא שבשעת הזמת הטביחה עדיין קיימת עדות הטביחה, ומתחייב הנידון על פיה.

ועל זה מקשה הגמרא: סוף סוף, אף שביט הדין קיבלו את עדותם בטעות שלא ידעו בפסולם, הרי איגלאי מילתא למפרע שעדות הטביחה היתה מפי פסולי עדות, ולא חייבה תורה ב"כאשר זמם" על עדות של פסולי עדות, אף שביט הדין לא היה יודע בפסולם בשעה שהעידו.

ב. כתב הרמ"ה ב"שיטה מקובצת" ד"ה ושמענין: "ושמענין משמעתיך, דעדים זוממים

כלומר: אף ש"עד זומם למפרע הוא נפסל", מכל מקום עדיין הוא כשר לאותם עדויות שאמר בתוך כדי דיבור לאותה עדות ששיקר בה; (9) ולכן חייבים הם על עדות הטביחה,

והלכתא, (7) שהעידו בבת אחת על הגניבה ועל הטביחה, כלומר: בתוך כדי דיבור (8) של הגניבה העידו אף על הטביחה, והוזמו.

והביא שם מדברי ה"אחיעזר" [ב כה, אות ג] שהביא בשם ה"עמודי אור" [סימן צט, שכתב כן כדי לבאר את המשך הסוגיא], שהיות ועדים יכולים לחזור בהם, אם כן אף חלות עדותם אינו אלא לאחר כדי דיבור, שאין החלט דעתם נגמר עד אחר כדי דיבור, ואימתי מתבאר אמיתות דעתם רק כשלא חזרו לעקור עדותם; ולפי זה היה ניחא דברי הגמרא כאן, שהרי אין העדות הפוסלת נגמרת אלא לאחר כדי דיבור, וממילא פסלותם אינה אלא לאחר כדי דיבור, ואילו בשעת עדות הטביחה כשרים היו.

ואולם — על פי דברי ה"אחיעזר" שם באות ד — אי אפשר לפרש כן, שהרי ב"עמודי אור" שם, יצא לדון מכח זה בדבר החדש, שעד המחלל שבת בתוך כדי דיבור לעדותו, אין עדותו מתקבלת, שהרי חלות העדות היא רק לאחר כדי דיבור, ובשעה זו פסול היה; ואם כן, מה יועילנו שעדות הגניבה נגמרה רק לאחר עדות הטביחה, אבל הרי סוף סוף נפסלו העדים בתוך כדי דיבור לעדות הטביחה, כי באותה שעה נגמר שיעור כדי דיבור של עדות הגניבה, וכאילו חיללו שבת בתוך כדי דיבור לעדות הטביחה, וראה מה שפלפל שם.

וב"אילת השחר" כתב לבאר את דברי הגמרא, שאף עדים פסולים, כל שבית הדין באותה שעה לא היה שייך שידע בפסלותם, ונתקבלה העדות על ידיהם והוזמה, הרי הם חייבים ב"כאשר זמם"; ולכן עדי הטביחה שלא היה שייך לידע בפסלותם, כי הלוא באמת אם רצו לחזור בהם היו יכולים לחזור, חייבים ב"כאשר זמם" אף שאיגלאי מילתא למפרע שפסולים היו; [ולכאורה סברא זו תלויה בספק

תיקשי: למה מחייב אתה את העדים ב"כאשר זמם" הן על עדות הגניבה והן על עדות הטביחה, שהרי אם כי לדעת רבא אין הם נפסלים למפרע ומשום שחידוש הוא, היינו רק שכלפי בית הדין אין הדבר גלוי שפסולים הם למפרע, אך אם באמת העידו שקר, הרי ודאי נפסלים הם למפרע, שאין פסול עדים צריך קיום בבית דין; ואם כן אם מחייב אתה אותם ב"כאשר זמם" על הגניבה, שוב אי אתה יכול לחייבם ב"כאשר זמם" גם על עדות הטביחה, שאם עדות הגניבה שקר היא [ולכן משלמים הם], אם כן בשעת עדות הטביחה היו פסולים, ואין הם חייבים ב"כאשר זמם" עליה, ונמצא, שאי אתה יכול לחייבם הן על הגניבה והן על הטביחה! ? וראה ב"קובץ שעורים" מה שכתב בזה.

7. כתב ב"תוספות שאנץ" הובא ב"שיטה מקובצת": אורחיה דתלמודא לתרץ בלשון "הלכתא", והביא דוגמאות לזה.

8. הוא שיעור כדי אמירת שלום, ויתבארו פרטי דיניו בעמוד ב.

9. א. כתבו התוספות בטעם הדבר, שהוא משום ש"תוך כדי דיבור" יכולים היו לחזור בהם מעדותם, ולכן אינם נפסלים עד לאחר כדי דיבור.

וב"אילת השחר" תמה: מכל מקום כיון שבסופו של דבר לא חזרו בהם, הרי ודאי שנפסלו משעת אמירתם ממש, ואם כן מה איכפת לן שיכולים היו לחזור בהם! ?

שכשרים היו לה היות ונאמרה בתוך כדי דיבור לעדות השקר של הגניבה.⁽¹⁰⁾

לימא כתנאי, האם יש להכריח שתנאים נחלקו אם "עד זומם, מכאן ולהבא או למפרע הוא נפסל", מהא דתניא:

היו שנים מעידין אותו שננב, והן — אותם עדים עצמם — מעידין אותו שטבח:

והוזמו על הגניבה: עדות שבטלה מקצתה, בטלה כולה ואין מחייבין את הנידון על פי עדות הטביחה, ש"אם אין גניבה אין טביחה ואין מכירה."⁽¹¹⁾

ואם הוזמו על הטביחה לבדה: **הוא הגנב משלם תשלומי כפל**, שהרי לא הוזמו על

הגניבה, והן משלמין תשלומי שלשה שרצו להפסידו שלא כדין.

אמר רבי יוסי:

במה דברים אמורים שהוא משלם כפל, ואין אומרים שאף עדות הגניבה בטלה על ידי הזמת הטביחה: **בשתי עדיות**, ומפרש לה ואזיל.

אבל בעדות אחת [כדמפרש ואזיל], כיון שהוזמה עדות הטביחה, אמרינן: **"עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה"**.

ומפרשת הגמרא: **והרי מאי "בשתי עדיות"** שאמר רבי יוסי, **ומאי "בעדות אחת"** שאמר?

קודם שהוזמו עליה, שהרי "אם אין גניבה אין טביחה ואין מכירה", והיות ונתבטלה העדות קודם ההזמה, שוב אין מחייבים עליה "כאשר זמם".

וראה בגמרא לקמן עד ב, שדבר זה תלוי בדין "הכחשה תחילת הזמה", וראה בתוספות ד"ה שהעידו, שהוסיפו ביאור בדברי רש"י, שלכן פירש רש"י כשיטת הסובר: הכחשה לאו תחילת הזמה, משום שהתירוץ הוא לאכילי, והוא עצמו סובר "הכחשה לאו תחילת הזמה", אך ראה מה שתמהו על דבריו.

11. כתב רש"י: "ואפילו חזרו והוזמו על הטביחה פטורין", ולכאורה נראה שהזכיר זאת רש"י כאן, אף שלא הוזכר דין זה בכרייתא, שהוא משום שבכלל לשון הכרייתא "בטלה כולה", שלא יהיו חייבים אם יוזמו עליה, וכאשר נראה מלשון רש"י בסוף משנתנו; אלא שצריך ביאור, כי הרי כבר נתבאר בהערה 10, שדין זה תלוי בנידון הגמרא לקמן עד ב, אם "הכחשה תחילת הזמה".

שהסתפק ב"קובץ שעורים" המובא בהערה 6 אות ב].

ב. מדברי הראב"ד נראה, שאין הוא מפרשים כהתוספות, שכתב: "כיון שהעידו בבת אחת על הכל בבת אחת תוך כדי דיבור חיילא עלייהו הזמה אכולה מילתא, דהא ראויין להעיד הוה בכלה מילתא".

ויש לפרש כוונתו: היות והעידו על הטביחה בתוך כדי דיבור לגניבה, לכן מחשיבים אנו את כל העדות לעדות אחת, ומה שהם נפסלים בעדות זו עצמה שהעידו עליה ומכח ההזמה, אין הוא פוטרם מ"כאשר זמם" על עדות זו עצמה.

ויש עוד לפרש כוונתו, כאשר נראה מדברי הרמ"ה [הובא ב"שיטה מקובצת" בהמשך הסוגיא], שהיות ועדות אחת היא, אין העדים נפסלים עד גמר העדות.

10. א. כתב רש"י: "ובלבד שיזומו על הטביחה תחילה", ופשטות כוונתו בזה, משום שאם הוזמו על הגניבה תחילה, הרי נתבטלה עדות הטביחה

אילימא ד"בשתי עדיות", היינו שהיתה עדות הגניבה ועדות הטביחה **בשתי עדיות ממש**, דהיינו **בשתי כתות**, ובאופן זה אם הוזמה כת שניה שהעידה על הטביחה, לא בטלה עדות הגניבה של הכת האחרת.

ו"בעדות אחת" היינו **בכת אחת** שהעידה על הגניבה ועל הטביחה, והיתה עדותם **בזה אחר זה** שלא בתוך כדי דיבור –

ועל זה הוא שאמר וחידש **רבי יוסי**:

שבעדות אחת בכת אחת אפילו שהיתה **בזה אחר זה**, **כי מסהדי אנגיבה והרר מסהדי אטביחה**, **כי מתזמי אטביחה**, **עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה**, **ואיתזמו להו אנגיבה** [כאשר העידה כת על הגניבה ולאחריה על הטביחה שלא בתוך כדי דיבור, היות והוזמה עדות הטביחה בטלה אף עדות הגניבה שהעידו] –

כך הרי אי אפשר לומר: **כי מהיכא תיתי הך**,

מה סברא היא לומר, שתבטל עדות הגניבה, והרי באותה שעה שהעידו עליה כשרים היו!?

אלא לאו בהכרח **ש"בשתי עדיות"**: היינו **בעדות אחת** של כת אחת, שהיא **בעין שתי עדיות** של שתי כתות, **ומאי נינהו: כת אחת** שהעידה על הגניבה ועל הטביחה **בזה אחר זה** שלא בתוך כדי דיבור, ובאופן זה אם הוזמו על הטביחה לא בטלה עדות הגניבה.

אבל "בעדות אחת": היינו בעדות של כת אחת **בכת אחת** בתוך כדי דיבור, **לא** מתקיימת עדות הגניבה, אלא בטלה מחמת שבטלה עדות הטביחה שנאמרה עמה בכת אחת.

והטעם הוא, משום שרבי יוסי סובר: היות ואיגלאי מילתא למפרע שעדות שקר העידו, יש לבטל אף את העדות שנאמרה בתוך כדי דיבור לפני העדות ששיקרו בה.⁽¹²⁾

הגניבה אינה משום שעדות של **פסולים** היא, אלא ביטול העדות היא כשם שבטלה עדות הגניבה משום ההזמה [ולא משום הפסול], וזה הוא מדין "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה", **וכלשון הברייתא**.

ואם אמנם כן, אין סתירה בין דברי הגמרא לעיל לדברי הגמרא כאן, כי לעיל שאנו באים לפוטרו מ"כאשר זמם" משום שעדות של עד פסול הוא, שאין חייבין עליה ב"כאשר זמם" [כפי שכתב הרמ"ה הובא בהערה לעיל], בזה אכן אין הוא נפסל אלא לעדות שאמר לאחר כדי דיבור, אבל מכל מקום אם העיד שקר בתוך כדי דיבור לאחר עדותו, גם העדות הראשונה בטילה ואין מחייבין על פיה, נתבאר על פי תלמידי מה"ר פרץ ב"שיטה מקובצת".

12. בפשוטו, מבואר כאן בגמרא, שכל עד שנפסל, לא די שנפסלת עדותו משעה שנפסל, אלא אף עדות שאמר בתוך כדי דיבור קודם לסיבה הפוסלתו, הרי היא פסולה, ולכן היא מתבטלת.

אך תמהו על זה המפרשים, שהרי לעיל מבואר בגמרא, שאין עדים נפסלים אלא על עדות שנאמרה לאחר כדי דיבור מן העדות הפוסלתם, ואילו כאן מבואר בגמרא, שאפילו עדות שנאמרה בתוך כדי דיבור לפני העדות שהם נפסלים בה, אף היא נפסלת!?

והמדקדק בלשון הגמרא יראה, שלא נאמר שעדות הגניבה "פסולה" היא, אלא כך אמרו: **"כי איתזמו להו אנגיבה**, **איתזמו להו נמי אנגיבה"**, ולשון זה משמע שביטול עדות

וסבריה, היו סבורים בני הישיבה בפירוש הברייתא:

דבולי עלמא — בין רבי יוסי ובין חכמים — סברי: "תוך כדי דיבור כדיבור דמי", כלומר: הנאמר בתוך שיעור של "כדי דיבור" הרי זה כאילו נאמר בבת אחת —

ואם כן מאי לאו, בהא קמפלגי חכמים המכשירים את עדות הגניבה, ורבי יוסי הפוסל את עדות הגניבה:

דרבנן סברי: עד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל, וכיון דמהחיא שעתא שהוזמו על הטביחה קא מיתזמי, כלומר: היות ואין אנו מיחסים את ההזמה אלא משעת הזמה ואילך, ולא למפרע, לכן: אטביחה דקא מיתזמי איתזום, אגניבה דלא מיתזמי לא איתזום, היינו, שאין מתבטלת אלא עדות הטביחה שעליה הרי הוזמו, אבל עדות הגניבה שלא הוזמה, אינה מתבטלת.⁽¹³⁾

ואילו רבי יוסי סבר: עד זומם למפרע הוא נפסל, וכיון דמיד כי אסחידו הוא

מתחילתה; ולכן, לענין ביטול העדות אנו אומרים שאף לעדות הגניבה — שקדמה לעדות הטביחה בתוך כדי דיבור ונצטרפה להיות עדות אחת — הרי הם פסולים, ובטלה העדות; אך לענין פטור העדים מ"כאשר זמם", יש לנו לומר — מטעם זה עצמו — בהיפוך, דכשם שאין פוטרים כל עדים שזממו מ"כאשר זמם" ואף שנפסלו לעדות מתחילתה, ובהכרח, שאם מכח עדות זו עצמה שעליה הם מוזמים — נפסלו, הרי אנו דנים אותם ככשרים, ואם כן הוא הדין שביחס לעדות הטביחה שנאמרה אחריה בתוך כדי דיבור אנו דנים אותם ככשרים, כי עדות אחת היא].

וראה עוד ב"פני יהושע" וב"תוספות רבינו פרץ"; וב"אחיעזר" חלק ב סימן כה אות ה, ביאר את דברי ה"שיטה מקובצת" באופן שאין סתירה בין דברי רש"י לדבריו; וראה עוד ב"ספר המפתח" מדברי הראשונים והאחרונים בביאור סוגיא חמורה זו.

13. ב"קובץ שיעורים" [בבא בתרא אות קי] הקשה, לפי מה שכתבו התוספות [לעיל עב ב, והובא בהערה שם], שלדעת רב חסדא [הסובר: כל תרי ותרי פסולים הם מספק], הרי הם פסולים

אלא שלפי זה צריך ביאור: איך תלוי דין זה במחלוקת אביי ורבא אם "למפרע הוא נפסל, או מכאן ולהבא הוא נפסל"?

וכתבו על זה תלמידי מה"ר פרץ: דודאי כי אמרינן "למפרע הוא נפסל", שהפיסול והביטול הוי משעה שהעידו העדות, או שייך לומר "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה", אבל כי אמר "מכאן ולהבא הוא נפסל", לא שייך לומר "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה" דהא אין הביטול והפיסול משעת העדות, רק משעת הזמה, הלכך אהיית עדות דקא איתזום איתזום, אמאי דלא איתזום לא איתזום".

אלא שרש"י הרי כתב: "איתזמו להו נמי אגניבה, האי איתזמו לאו הזמה דוקא לשלם ממון, אלא איפסלו להו אגניבה משום פסול עדות", [וכן כתב רש"י בעמוד ב בד"ה כדיבור דמי: "וכחד עדות דמי והרי פסולין היו באותה שעה"]; ואולם כתב המהרש"א, שבהכרח אין כוונת רש"י לפסול עדות, שהרי לעיל בסוגיא מבואר שאינם נפסלים.

[ולכאורה, הצורך לידחק בזה, הוא לפירוש התוספות, אך לפירוש הראשון בדברי הראב"ד [שהובאו בהערה 9 אות ב], יש לפרש כפשוטו. והיינו, שבאותה עדות בה שיקר, נפסל הוא לה

דמיפסלי, (14) כי איתזמו להו אטביחה איתזמו להו נמי אנגיבה, דהא תוך כדי דיבור כדיבור דמי, [היות ופסולם הוא למפרע, הועילה הזמתם שהוזמו על הטביחה כדי לבטל גם את עדות הגניבה שהיתה בתוך כדי דיבור, שהרי "כדיבור דמי"].

אמרי בני הישיבה לדחות פירוש זה כברייתא:

אין הענין כאשר אמרת, אלא: אי, אילו היה מוסכם הן על רבי יוסי והן על רבנן ד"תוך כדי דיבור כדיבור דמי", כי אז דכולי עלמא למפרע הוא נפסל, כלומר: היו מודים כולם שהיות ו"למפרע הוא נפסל" יש לבטל אף את עדות הגניבה שנאמרה בתוך כדי דיבור לפניו, כי בזאת לא נחלקו ש"עד זומם למפרע הוא נפסל" —

אלא הכא ב"תוך כדי דיבור כדיבור דמי", קא מיפלגי רבי יוסי ורבנן:

רבנן סברי: תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי, ולכן, אף שנפסלים הם למפרע משעת עדות הטביחה, אין לבטל את עדות הגניבה. (1)

ואילו רבי יוסי סבר: "תוך כדי דיבור כדיבור דמי".

ומקשינן אגופה דברייתא: וכי אטו סבר רבי יוסי: "תוך כדי דיבור, כדיבור דמי" !?

והתנן:

א. היתה בהמת חולין ובהמת עולה לפניו, ואמר על בהמת החולין: "הרי זו תמורת עולה", או שהיתה בהמת שלמים עומדת לפניו, ואמר: "הרי זו תמורת שלמים", וכן כל שאר הקרבנות, הרי הבהמה קדושה בקדושת הקרבן שהמיר בה, שכך אמרה תורה [ויקרא כז י]: "ואם המר ימיר בהמה

דמיפסלי", כי לכאורה היה לגמרא לומר לשון "הזמה" בשניהם, או לשון "פסול" בשניהם.

1. לעיל מפרשת הגמרא את משנתנו למאן דאמר "למפרע הוא נפסל": "והלכתא שהעידו בבת אחת והוזמו", והיינו שהעידו בתוך כדי דיבור, ומשום שיכולים לחזור בהם, וכמו שפירשו התוספות; ונמצא, שלדעת משנתנו: "תוך כדי דיבור כדיבור דמי", ואילו כאן מפרשת הגמרא למאן דאמר "למפרע הוא נפסל" שלדעת חכמים "תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי", ואם כן אטו נאמר שמשנתנו כרבי יוסי ולא כחכמים !?

ולכאורה היה צריך לחלק בין חזרה תוך כדי דיבור, שבזה יש לומר שכולי עלמא מודו, לבין "תוך כדי דיבור כדיבור דמי", דהיינו לענין שיחשב הכל בבת אחת, ולומר: עדות שבטלה

להוציא ממון למפרע אפילו לרבא, כי לענין זה אינו חידוש, אם כן אפילו לרבא תיקשי: למה עדות הגניבה בעינה עומדת, והרי יש לנו לפוסלה מספק.

וראה ב"חידושי רבינו מאיר שמחה" שהקשה כעין זה על עיקר הסוגיא, שהיה אפשר לפרש את מחלוקת התנאים, שלכולי עלמא "מכאן ולהבא הוא נפסל", אלא שנחלקו במחלוקת רב הונא ורב חסדא, ורבי יוסי סובר כרב חסדא, ולכן פוסל הוא מספק את עדות הגניבה, וראה מה שכתב שם.

14. יש לדקדק בלשון הגמרא, שבתחילה נקטה הגמרא: "דרבנן סברי מכאן ולהבא הוא נפסל", וכיון דמההיא שעתא קא מיתזמי", ובהמשך אומרת הגמרא: "וכיון דמי כי אסהידו הוא